

Specialundervisning i Europa

Politikker og nøgleprincipper

Specialundervisning i Europa - politikker og nøgleprincipper

Anbefalinger til brug for
beslutningstagere

**European Agency for Development in Special Needs
Education**

Rapporten er en samlet oversigt over aktuelle politikker i forbindelse med specialundervisning i Europa. Oplysningerne er hentet fra agenturets publikationer, som alle findes på webstedet www.european-agency.org

Uddrag af rapporten er tilladt med angivelse af kildereference.

Rapporten kan downloades fra agenturets hjemmeside på i alt 13 sprog.

Udarbejdet af:

Lucie Bauer, medlem af agenturets repræsentantskab, Østrig
Gudni Olgeirsson, medlem af agenturets repræsentantskab, Island
Filomena Pereira, medlem af agenturets repræsentantskab, Portugal
Christine Pluhar, medlem af agenturets repræsentantskab, Tyskland
Phil Snell, medlem af agenturets repræsentantskab, Storbritannien
Redaktion: Amanda Watkins, projektleder, European Agency for Development in Special Needs Education
Forsideillustration: Daniela Demeterová, Tjekkiet.

ISBN: 87-91350-71-9 (Elektronisk udgave)

ISBN: 87-91350-56-5 (Trykt udgave)

2003

European Agency for Development in Special Needs Education

Sekretariat:

Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C
Denmark

Tlf: +45 64 41 00 20

Fax: +45 64 41 23 03

E-mail:

secretariat@european-agency.org

Bruxelles:

3, Avenue Palmerston
B- 1000 Buxelles Belgien

Tlf: +32 2 280 33 59

Fax: +32 2 280 17 88

E-mail:

brussels.office@european-agency.org

Web: www.european-agency.org

INDHOLD

KAPITEL 1: INDLEDNING.....	4
KAPITEL 2: NØGLEPRINCIPPER.....	6
<i>Politikker og lovgivning.....</i>	<i>6</i>
<i>Tildeling af ressourcer.....</i>	<i>7</i>
<i>Tilsyn, evaluering og ansvarsforhold.....</i>	<i>8</i>
<i>Bedre adgang og flere muligheder.....</i>	<i>9</i>
<i>Fremtiden.....</i>	<i>10</i>
KAPITEL 3: POLITIKKER FOR DE TRE TEMAOMRÅDER...12	12
<i>Inkluderende undervisning i Europa.....</i>	<i>12</i>
<i>Finansiering.....</i>	<i>13</i>
<i>Praksis i klasseværelset.....</i>	<i>15</i>
KAPITEL 4: EUROPEAN AGENCY.....	19
KAPITEL 5: REFERENCER OG KILDER.....	21
KAPITEL 6: YDERLIGERE OPLYSNINGER.....	24

KAPITEL 1: INDLEDNING

I denne rapport fremlægges en række anbefalinger i forbindelse med politikker på specialundervisningsområdet, som har vist sig effektive i arbejdet med at inkludere elever med særlige undervisningsmæssige behov i det almene skolesystem. Rapporten er udarbejdet af beslutningstagere på forskellige områder inden for undervisningssektoren og giver et samlet overblik over resultater fra European Agency for Development in Special Needs Education's¹ hidtidige arbejde med nogle særligt udvalgte temaer inden for specialundervisningen. (Agenturets overordnede arbejde er beskrevet nærmere i kapitel 4).

Agenturet har arbejdet med de udvalgte temaer gennem en række projekter. De fleste projekter har haft deltagelse af samtlige medlemslande², som har valgt dem ud fra interesse og behov for at få sat fokus på nogle specifikke områder af specialundervisningen. Den anvendte metodologi har været af forskellig karakter (f.eks. brug af spørgeskemaundersøgelser, litteraturgennemgang baseret på nationale kilder, studiebesøg med deltagelse af nationale eksperter inden for ét af de udvalgte temaer) og resultaterne findes i form af trykte publikationer samt elektroniske dokumenter og informationskilder.

En liste over udvalgte temaer findes i kapitel 5 (Referencer og kilder).

Alle europæiske lande anerkender betydningen af inkluderende undervisning - eller som anført i Luxembourg-charteret fra 1996 *En skole for alle* - som grundlaget for at kunne sikre lige muligheder for personer med særlige behov i alle aspekter af deres liv (undervisning, erhvervsuddannelse,

¹ Herefter henvist til som agenturet.

² Agenturet består af følgende medlemslande (2003): Østrig, Flamsk og Fransk Belgien, Danmark, Finland, Frankrig, Tyskland, Grækenland, Island, Irland, Italien, Luxembourg, Holland, Norge, Portugal, Spanien, Sverige, Schweiz og Storbritannien. Tjekkiet, Estland, Letland og Litauen deltager som observatørlande.

ansættelsesforhold og generelt i samfundet). For at kunne praktisere inkluderende undervisning kræves et fleksibelt undervisningssystem, som modsvarer de enkelte elevers forskellige og ofte komplekse behov.

I projekterne er der sat fokus på den inkluderende undervisning og især på de faktorer, som er med til at fremme lige adgang for alle til den undervisning, der udbydes i lokalsamfundet. Der er dog store nationale forskelle med hensyn til begrebet inklusion. Antallet af elever i den skolepligtige alder, som skønnes at have særlige undervisningsmæssige behov, varierer for eksempel en hel del - fra under 1 % i nogle lande til over 10 % i andre lande. Antallet af elever med særlige behov, som undervises i specialklasser eller -skoler, er også meget varierende: nogle lande har under 1 % af alle elever i specialskoler eller -klasser, mens andre har over 4 %. Disse forskelle skyldes snarere, at der er forskel på de metoder, der anvendes til vurdering af, hvornår en elev har særlige behov, kombineret med det faktum, at finansieringssystemerne er forskellige, end de skyldes en reel forskel i antallet af elever med særlige behov på tværs af landene.

På trods af de nationale forskelle med hensyn til betingelser og baggrund, har det alligevel været muligt at identificere nogle **nøgleprincipper** for gennemførelsen af inkluderende undervisning og at beskrive **resultaterne** af agenturets arbejde med de tematiske projekter, til brug for beslutningstagere på specialundervisningsområdet. Principper og resultater er beskrevet nærmere i kapitlerne 2 og 3.

KAPITEL 2: NØGLEPRINCIPPER

Nøgleprincipperne omfatter nogle generelle politikker for specialundervisning, som i agenturets undersøgelser har vist sig at være effektive i arbejdet med at fremme inkluderende undervisning.

Politikker og lovgivning

Lovgivningen på undervisningsområdet skal være klar i sin definition af inkluderende undervisning som et mål. Lovgivningen skal sikre tilgængelighed til de midler der er nødvendige for at fremme inkluderende undervisning. Alle sektorer af undervisningssystemet for børn i den skolepligtige alder skal være dækket af ét sæt lovgivningsmæssige rammer.

Regeringer skal have en klart fastsat politik om at arbejde for at udbrede inkluderende undervisning. Iværksættelse af inkluderende undervisning skal ske med regeringens klare definition af målene for dens politik, og disse mål skal kommunikeres tydeligt til alle aktører på uddannelsesområdet.

Politikker for undervisning skal:

- tilgodese behovene hos alle elever med særlige behov - både hvad angår planlægning, finansiering, tilblivelse, implementering og evaluering af alle strategier på undervisningsområdet
- understøttes af viljen til at fremme inkluderende undervisning og imødegå de enkelte elevers særlige behov på alle områder inden for undervisningssystemet
- være fleksible nok til at kunne imødegå behovene også på lokalt plan
- bestå af forskellige udviklingsfaser: på kort sigt skal der udformes separate handlingsplaner eller strategier, på mellemlangt sigt skal inklusion kunne indgå i den generelle planlægning af politikker, og på langt sigt skal inklusion ikke længere behandles særskilt, men skal

-
-
- indgå som en naturlig del af al politik og strategiplanlægning på undervisningsområdet.
 - iværksættes i flere faser og på tværs af sektorer. Politikker skal udformes på en måde, der fremmer samarbejdet mellem de forskellige sektorer. Nationale såvel som lokale beslutningstagere fra undervisnings-, sundheds- og socialsektoren skal yde en tværfaglig indsats, som skal dække alle sektorer af undervisningssystemet, fra før-skoleundervisning over den obligatoriske skolegang og til overgangen fra skole til erhvervslivet. Der skal også samarbejdes om at udforme politikker for videreuddannelse efter den obligatoriske skolegang.
 - udformes under hensyntagen til internationale, især europæiske, politikker og initiativer. Dette vil lette adgangen for elever med særlige behov til de ressourcer og muligheder der findes, via information om europæiske fællesskabsprogrammer som SOCRATES og LEONARDO.

Ledelse har stor betydning i forbindelse med iværksættelse af politikker for den inkluderende undervisning. Regeringer såvel som regionale beslutningstagere, både i kommuner, skoledistrikter og på skolerne, samt skoleledere spiller en vigtig rolle, når regeringspolitikker skal omsættes til praksis. Ledelsens arbejde skal understøttes af politikker som formidles klart og tydeligt.

Tildeling af ressourcer

Finansiering af specialundervisningen er én af de faktorer, som har størst betydning for, i hvilket omfang det lykkes at få et godt resultat ud af den inkluderende undervisning. Hvis de finansielle midler ikke tildeles i overensstemmelse med en klart formuleret politik, bliver der sandsynligvis ikke praktiseret inkluderende undervisning. Nedenstående faktorer for tildeling af ressourcer har vist sig at fremme inkluderende undervisning:

- Decentraliserede finansieringssystemer, som pålægger de lokale myndigheder ansvaret for fordelingen af

ressourcer og organisering af specialundervisningen. En decentraliseret finansieringsmodel ser ud til at være mest effektiv i forhold til udgifterne og modsvarer i højere grad lokalbefolkningens behov.

- *Fleksibilitet i anvendelsen af de finansielle ressourcer.* Skoler har brug for at bruge ressourcerne i overensstemmelse med behov og krav, de selv har identificeret i henhold til de politikker, som praktiseres nationalt.

Fleksible støttemuligheder for lærere som arbejder med elever med særlige behov bør være målsætningen for og resultatet af de iværksatte politikker. Støtte fra specialuddannede lærere er afgørende, da det ikke kan forventes, at alle klasselærere besidder viden og ekspertise til at kunne imødekomme alle former for særlige behov. Derfor må beslutningstagere sikre, at der er mulighed for forskellige former for støtte og rådgivning til lærere, og at en sådan rådgivning fungerer på lokalt plan og modsvarer elevernes individuelle behov.

Begrænset eller ingen adgang til visse faciliteter og foranstaltninger vanskeliggør gennemførelsen af inkluderende undervisning og adgangen til lige muligheder for elever med særlige undervisningsmæssige behov.

Specialskolernes rolle bør overvejes, da den generelle tendens i Europa går mod at omdanne specialskoler til støtte- og ressourcecentre - en udvikling, som betyder meget for, hvordan tildelingen af ressourcer og foranstaltninger skal planlægges på kortere og længere sigt.

Tilsyn, evaluering og ansvarsforhold

Skal elever med særlige behov få et godt udbytte af undervisningen kræver det et effektivt og transparent tilsyns- og evalueringssystem, hvilket også er en forudsætning for et godt samarbejde mellem skoler, lokale beslutningstagere og forældre. Ansvaret for de forskellige services skal være klart

fastlagt - dette er især vigtigt i et decentraliseret system. Kvaliteten af den undervisning, der gives elever med særlige behov bør derfor også evalueres jævnligt.

Bedre adgang og flere muligheder

Iværksættelse af politikker til fremme af inkluderende undervisning skal give alle elever med særlige undervisningsmæssige behov bedre adgang til og flere muligheder for at udnytte de forskellige undervisningstilbud. Herunder er nævnt en række forhold, som har vist sig at medvirke til dette:

- Forældrene skal medvirke som ligeværdige partnere i arbejdet med undervisningen af deres barn. Forældrene skal have adgang til al relevant information og skal informeres om de forskellige former for foranstaltninger, der tilbydes barnet, så deres valg kan foretages på baggrund af en solid viden.
- Skolen og PPR skal i fællesskab bidrage til at løse de problemer i forbindelse med læring og vurdering, som forhindrer eleven i at følge læseplanen. Den medicinske tilgang til vurdering af elevens undervisningsbehov, hvor begrebet "handicap" anvendes, bør erstattes af en mere vidtspændende undervisningsmæssig tilgang, hvor der sættes fokus på at tilpasse læseplanen til den enkelte elev. Dette kan ske gennem udvikling af individuelle undervisningsprogrammer.
- Der skal lægges vægt på en positiv holdning i undervisningen af elever med særlige behov. Holdningen blandt forældre og lærere synes i høj grad at være præget af personlige oplevelser. I udformningen og iværksættelsen af strategier til fremme af inkluderende undervisning bør der tages højde for disse holdningsmæssige faktorer og afsættes de fornødne ressourcer til at kunne imødesee dem.
- Lærerne skal have den fornødne opbakning til at kunne påtage sig ansvaret for alle elever, uanset disses individuelle behov. Dette er en meget vigtig faktor i arbejdet med at fremme inkluderende undervisning, og det er en faktor, som bør medtages i planlægningen af

alle politikker. Det kræver, at alle lærere får den rette faglige viden og de rette færdigheder til at kunne håndtere dette, herunder gode muligheder for efter- og videreuddannelse.

- Mulighederne inden for informations- og kommunikationsteknologien skal udnyttes til at udjævne uligheder og fremme inkluderende undervisning, ved at tilgodese den enkelte elevs særlige behov. Ved udformningen af politikker skal der lægges vægt på at udnytte de rette former for informations- og kommunikationsteknologi som et værktøj til at forbedre elevens muligheder for at følge læseplanen og nå de mål, der er fastsat i den.
- Overgangsprocessen fra skole til erhvervsliv skal være baseret på en klar lovgivning, og politikker for den skal indeholde klare målsætninger. Der skal lægges vægt på aktiv medvirken og tæt samarbejde for alle parter vedkommende, dvs. eleven, familien, skolen og arbejdsmarkedet.

Fremtiden

Agenturets arbejde har afsløret en række nøgleområder, som kræver særlig opmærksomhed, når der skal udformes politikker for inkluderende undervisning:

- På skolerne ses en stadig stigende *interessekonflikt*: på den ene side har man skolens behov for at demonstrere elevernes akademiske færdigheder, og på den anden side skal man sørge for, at elever med særlige undervisningsmæssige behov får de bedst mulige betingelser. De færdigheder, som elever med særlige behov opnår, bør også accepteres og anerkendes som en merværdi for skolerne.
- Der bør være systematiske *tilsyns- og evalueringsprocedurer* samt en klar ansvarsfordeling inden for de forskellige områder af

undervisningssystemet, både alment og i specialundervisningen.

- Der bør være fleksible *rammer for støtte* til alle former for undervisning. Skolernes ældste klassetrin, overgangen fra skole til erhvervsliv og ungdoms- og voksenuddannelser bør have den samme grad af opmærksomhed, når det drejer sig om at inkludere elever med særlige behov, som det er tilfældet med førskoleområdet og de yngste klassetrin.
- En egentlig *forpligtelse* til at fremme den inkluderende undervisning i de enkelte lande ville resultere i et fald i antallet af elever, som udelukkende undervises i segregerede foranstaltninger.

Ovenstående områder bør overvejes nøje, når der skal udarbejdes nationale og lokale politikker for undervisning og uddannelse.

KAPITEL 3: POLITIKKER FOR DE TRE TEMAOMRÅDER

I dette kapitel beskrives de væsentligste resultater af agenturets arbejde inden for tre udvalgte temaområder, med hensyn til udformningen af politikker for inkluderende undervisning. Det er disse resultater, som er udgangspunktet for principperne beskrevet i forrige kapitel. Informationerne er håndplukket på tværs af de undersøgelser, agenturet har udarbejdet (se også kapitel 4 - Referencer og kildemateriale) i relation til tre områder af praksis inden for specialundervisningen: inkluderende undervisning, finansiering og praksis i klasseværelset.

Inkluderende undervisning i Europa

Alle europæiske lande har indført eller er ved at indføre politikker for at fremme en inkluderende undervisning, og der er en række tendenser, som gør sig gældende inden for specialundervisningen.

I nogle lande omdanner man special skoler til støtte og resource centre. Det ses især i lande, hvor der er et forholdsvis stort antal elever, som undervises i segregerede foranstaltninger/specialskoler. Disse centre har følgende overordnede opgaver at varetage)

- Efteruddannelse og anden faglig udvikling for lærere.
- Udarbejdelse og formidling af materialer og tilvejebringelse af øvrige hjælpemidler og støtteforanstaltninger.
- Støtte til lærere i det almene skolesystem samt til forældre.
- Kortvarig hjælp eller deltidshjælp til den enkelte elev.
- Støtte i forbindelse med elever og studerendes overgang til erhvervslivet.

Det er naturligvis vigtigt, at der er et godt samarbejde mellem specialskolerne og det almene skolesystem for at støtte- og ressourcecentre kan fungere optimalt.

Definitioner og kategorier i forbindelse med vurderingen af elever med særlige undervisningsmæssige behov opfattes meget forskelligt i de enkelte lande. Nogle lande definerer kun én eller to typer af særlige behov. Andre lande har mere end 10 typer af særlige undervisningsmæssige behov, inden for hvilke de kategoriserer elever med undervisningspligt.

I de fleste lande benytter man en individuel undervisningsplan til elever med særlige behov. Undervisningen tilpasses den enkelte elev, så den tager højde for den almindelige læseplan, de nødvendige ekstra ressourcer, målsætninger og mulighed for evaluering af undervisningen. Disse indføres i elevens individuelle plan.

Forældre har generelt en positiv holdning til inkluderende undervisning. I lande hvor særlige foranstaltninger og hjælpemidler kun stilles til rådighed inden for rammerne af specialskolesystemet og altså ikke findes i det almene skolesystem, ser man ikke mange positive oplevelser i forbindelse med inkluderende undervisning. Men hvor støtte og særlige foranstaltninger tilbydes inden for rammerne af det almene system, udvikler forældrene generelt positive holdninger til inkluderende undervisning.

Lande med et stærkt udbygget specialskolesystem oplever et markant pres fra forældre for at fremme inkluderende undervisning. Forældre er generelt positivt indstillede over for inkluderende undervisning i de lande, hvor den er indført som almindelig praksis. Forældre til elever (og i nogle tilfælde også eleverne selv) med stærkere behov og alvorlige vanskeligheder foretrækker dog ofte specialundervisningen givet i segregerede foranstaltninger, da det er den almindelige opfattelse, at specialskolerne har flere ressourcer og øget kompetence inden for områder, som kræver en særlig høj grad af specialisering.

Finansiering

De deltagende lande har forskellige måder at finansiere specialundervisningen på. Generelt benyttes dog to hovedmodeller:

- Den centraliserede model, hvor ansvaret for finansieringen af specialundervisningen ligger hos de nationale myndigheder. Det er f.eks. tilfældet, hvor tildelingen af ressourcer til specialskolerne sker i forhold til antallet af elever, eller hvis bevillingerne følger den enkelte elev.
- Den decentraliserede model, hvor regionerne eller kommunerne har hovedansvaret for tildelingen af ressourcer og services i forbindelse med specialundervisning.

I lande hvor den centraliserede finansieringsmodel benyttes, og hvor tildelingen af ressourcer til specialskolesystemet sker i forhold til antallet af elever i disse skoler, kritiseres systemet ofte internt og der peges på forskellige strategiske fremgangsmåder, som benyttes af forældre, lærere og andre i undervisningssystemet, og som vanskeliggør inklusion og gør, at kategorisering af eleverne anvendes i større omfang end nødvendigt, foruden at medføre stigende udgifter. I et centraliseret system er der øget risiko for, at midler kan anvendes til formål, som ikke er direkte undervisningsrelaterede. I disse lande ses også, at andelen af elever med særlige undervisningsmæssige behov, som undervises i segregerede foranstaltninger, er relativt højere end i lande, som ikke praktiserer denne finansieringsmodel.

Der er også klare ulemper i de tilfælde, hvor bevillingerne følger den enkelte elev. I praksis skal der være helt klare kriterier for indlæringsvanskeligheder, hvis dette system skal fungere optimalt. Kan det ikke lade sig gøre at opstille helt klare kriterier, vil systemet ikke kunne imødegå elevens behov. Det er generelt at foretrække, at midler til specialundervisningen anvendes til at forbedre skolens tilbud til alle elever med

særlige behov gennem inkluderende undervisning, frem for at de tildeles den enkelte elev.

Lande med et udpræget decentraliseret finansieringssystem har generelt positive erfaringer. I et decentraliseret system udlægges budgettet for specialundervisning til regionale organer (myndigheder, skoledistrikter), og her tages beslutningerne om, hvordan midlerne skal anvendes og hvilke elever skal tilbydes særlige foranstaltninger. Der rapporteres om meget få negative konsekvenser af et sådant system og landene er generelt tilfredse. Inkluderende undervisning synes at være meget lettere at gennemføre her, hvor kommunerne tager beslutninger på baggrund af oplysninger fra skolernes støtte- eller rådgivningsorganer (i Danmark PPR) og hvor der er direkte sammenhæng mellem tildelingen af midler til specialundervisning på henholdsvis specialskoler og almindelige skoler.

Det er dog et klart ønske, at de ansvarlige organer for tildelingen af budgettet for det første indhenter uafhængig ekspertviden om elevernes særlige behov og for det andet har den fornødne kapacitet og kender mekanismerne for at iværksætte og fastholde strategier og services i forbindelse med specialundervisningen.

Praksis i klasseværelset

Agenturets tematiske arbejde viser at inkluderende undervisning på klasseniveau rent faktisk praktiseres rundt om i Europa og at en undervisning, som virker positivt for elever med særlige behov, også giver gode resultater for de øvrige elever.

Adfærdsvanskeligheder, sociale og/eller emotionelle problemer er nogle af de største udfordringer i forbindelse med inkluderingen af elever med særlige undervisningsmæssige behov i det almene skolesystem. Generelt kan det fastslås, at det at håndtere elevernes forskelligartede behov i klassen er én af de allerstørste udfordringer overalt i Europa.

De faktorer, som har betydning for effekten af en inkluderende undervisning, kan inddeles i fem hovedgrupper:

- *Undervisningssamarbejde* - lærere skal samarbejde med hinanden og med andre fagfolk (speciallærere og andre kolleger, både i og uden for skolen).
- *Elevsamarbejde* - elever som hjælper hinanden har stor gavn af at være sammen om undervisningen, især når de befinder sig på forskellige niveauer.
- *Problemløsning gennem samarbejde* – det er et gennemgående udsagn fra alle lærere, at klare regler og grænser, som er defineret i samarbejde med eleverne samt den rette motivation i høj grad er medvirkende til at begrænse uro og forstyrrelser i timerne.
- *Fleksibel gruppesammensætning* - grupper af elever med forskellige potentialer og kompetencer samt en mere differentieret tilgang til undervisningen er nødvendigt for at kunne håndtere elevernes forskelligheder i klassen.
- *Individuel planlægning* - alle elever, både med og uden særlige behov, opnår bedre resultater med en systematisk vurdering, planlægning og evaluering af deres arbejde. Læseplaner kan tilpasses individuelle behov, og gennem individuelle undervisningsplaner, som skal kunne indgå i den normale læseplan, kan der tilbydes supplerende støtte og vejledning.

For at få størst muligt udbytte af den inkluderende undervisning skal den ske ud fra visse forudsætninger. Det gælder for den enkelte lærer og for skolen som helhed. For læreren gælder især:

- Forløbet af den inkluderende undervisning afhænger i høj grad af lærerens holdning til elever med særlige behov og af hans eller hendes synspunkter på elevernes forskelligheder samt vilje til at håndtere dem effektivt og med en positiv indfaldsvinkel.

-
-
- Læreren skal aktivt og i tæt samarbejde med alle involverede parter være med til at sikre, at ekstra personale og andre ressourcer stilles til rådighed for den enkelte elev i nødvendigt omfang.
 - Læreren har en central rolle, når det drejer sig om at fremme sociale relationer mellem eleverne. Et godt socialt klima blandt eleverne har stor indflydelse på resultaterne af en inkluderende undervisning.

For skolen som helhed gælder det:

- Den organisatoriske opbygning af skolen har betydning for omfanget og typen af de ressourcer, læreren kan bruge i sit arbejde med elever med særlige behov. Skolen kan stille disse ressourcer til rådighed, men der kan også være tale om eksterne støtteforanstaltninger og samarbejdspartnere.
- Det kan være nødvendigt at etablere mindre grupper af elever med særlige behov. Nogle eksempler viser, at undervisning af en elev uden for klassen i en periode er det, der skal til for at eleven kan fortsætte i den almindelige klasse. Undervisning uden for klassen skal selvfølgelig være fleksibelt tilrettelagt.
- Skolens evne til at kunne samarbejde med andre skoler om muligheder for at imødesæ særlige undervisningsmæssige behov kan være afgørende for, hvorvidt der opnås positive resultater med inkluderende undervisning i de almindelige skoler.
- Måden, hvorpå skolelederen varetager sin rolle er også afgørende for forløbet af den inkluderende undervisning. Skolelederen iværksætter ofte ændringer og følger op på, at de fastholdes og understøtter en inkluderende undervisning. Det kan være indførelsen af nye strategiske retningslinjer, initiativer til samarbejde omkring undervisningen og opfølgning på, at arbejdet fastholdes på særlige nøgleområder.
- Skolens og skolelederens frihed til at bruge de finansielle ressourcer i overensstemmelse med egne ønsker og beslutninger har stor betydning for udviklingen af praksis i den inkluderende undervisning - jo større frihed her, jo

større muligheder for et positivt resultat af denne udvikling.

Forældrenes medvirken i processen er meget vigtig, hvis skolens strategier for den inkluderende undervisning skal lykkes. Forældrene er ikke bare "klienter"; de er deltagere. Forældrene skal, i tæt samarbejde med skolen, eksterne organer og andre fagfolk, tildeles en vægtig rolle. De skal høres og informeres om planlægning, iværksættelse, evaluering og struktur og indhold i forbindelse med undervisningen af deres barn, herunder udformningen af den individuelle undervisningsplan.

KAPITEL 4: EUROPEAN AGENCY

European Agency for Development in Special Needs Education er en uafhængig, selvstyrende organisation grundlagt af ministerierne for undervisning i de deltagende lande³ med henblik på at styrke og udvide det europæiske samarbejde inden for specialundervisningen. Ministerierne støtter desuden agenturets arbejde både finansielt og politisk.

Agenturet samarbejder med en række andre europæiske og internationale organer på området (bla. Europa-Kommissionen og tilknyttede organer, OECD, UNESCO, Europæisk Skolenet og Nordisk Råd). Brugere af agenturet er derigennem sikret en korrekt og effektiv vejledning og henvisning til relevante organer, hvor de kan få den information og ekspertbistand, de har behov for i en given situation, og som agenturet ikke nødvendigvis selv har til rådighed.

Agenturets arbejde er baseret på de principper som fremgår af nogle af de vigtigste internationale deklamationer om specialundervisning, såsom FN's Standardregler om lige muligheder for handicappede, 1993, UNESCO's Salamanca Erklæring fra 1994, Luxembourg-charteret fra 1996, Europa-Parlamentets resolution om lige muligheder for handicappede, vedtaget i 2001 samt Det Europæiske Handicapforum's Madrid-erklæring "*Non Discrimination Plus Positive Action Results in Social Inclusion*" fra 2002.

Agenturet deltager aktivt i de løbende internationale debatter, som sætter fokus på at forbedre politikker, praksis og foranstaltninger for elever og studerende med særlige undervisningsmæssige behov, og for de familier, de er en del af. Det gælder især sikring af lige muligheder for handicappede, herunder lige muligheder for tilgængelighed til uddannelse, og gennemførelse af principperne om inkluderende undervisning med henblik på at fremme kvaliteten af specialundervisningen i

³ Agenturets medlemslande (2003) er: Østrig, Flamsk og Fransk Belgien, Danmark, Finland, Frankrig, Tyskland, Grækenland, Island, Irland, Italien, Luxembourg, Holland, Norge, Portugal, Spanien, Sverige, Schweiz og Storbritannien. Den Tjekkiske Republik, Estland, Letland og Litauen deltager som observatører af agenturets arbejde.

Europa under hensyntagen til politiske, praktiske og kulturelle forskelle i de deltagende lande.

De største målgrupper for agenturets arbejde er politiske beslutningstagere samt eksperter og andre fagfolk, som har indflydelse på politikker og praksis for specialundervisning i Europa, både lokalt og nationalt. Udover at indsamle, bearbejde og formidle information på det europæiske plan bidrager agenturet gennem direkte informations- og erfaringsudveksling til at sikre den fortsatte udvikling af hele specialundervisningsområdet.

Yderligere oplysninger om agenturets arbejde findes på www.european-agency.org

KAPITEL 5: REFERENCER OG KILDER

European Commission, DGXXII (1996) **The Charter of Luxembourg**, Brussels, Belgium
(Europa-Kommissionen, DGXXII (1996) **Luxembourg-charteret**, Bruxelles, Belgien)

European Disability Forum (2002) **The Madrid Declaration: Non-Discrimination Plus Positive Action Results in Social Inclusion**. Brussels, Belgium
(Det Europæiske Handicapforum (2002) **Madrid-erklæringen: Non-Discrimination Plus Positive Action Results in Social Inclusion**. Bruxelles, Belgien)

European Parliament: Resolution on the Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - **Towards a barrier-free Europe for people with disabilities** vedtaget 4. marts 2001 (KOM 2000/0284)
(Europa-Parlamentets betænkning om meddelelse fra Kommissionen til Rådet, Europa-Parlamentet, Det Økonomiske og Sociale Udvalg og Regionsudvalget – **På vej mod et Europa uden barrierer for handicappede**).

United Nations: **The Standard Rules for the Equalisation of Opportunities for Persons with Disabilities**, adopted by the General Assembly Resolution 48/96 of 20 December 1993.
(FN's standardregler om lige muligheder for handicappede, vedtaget af FN's Generalforsamling, Resolution 48/96 af 20. december 1993)

UNESCO (1994) **World Conference on Special Needs Education: Access and Quality**. Salamanca: UNESCO.
(UNESCO (1994) **Verdenskonference om Specialundervisning: Adgang og kvalitet**. Salamanca: UNESCO.)

Kildemateriale fra agenturets publikationer:

European Agency for Development in Special Needs Education, Redaktør: Meijer, C.J.W. (1998) **Integration in**

Europe: Trends in 14 European Countries (Integration i Europa. Udviklingstendenser i 14 europæiske lande), Middelfart, Danmark

European Agency for Development in Special Needs Education. Redaktør: Meijer, C.J.W. (1999) **Financing of Special Needs Education: A seventeen country study of the relation between financing of special needs education and integration.** (Finansiering af specialundervisningen. En undersøgelse i 17 lande af sammenhængen mellem finansieringen af specialundervisningen og den inkluderende undervisning). Middelfart, Danmark

European Agency for Development in Special Needs Education. Redaktør: Meijer, C.J.W. (2003) **Inclusive Education and Classroom Practices.** (Eksempler på god praksis i den inkluderende undervisning). Middelfart, Danmark

European Agency for Development in Special Needs Education. Redaktør: Soriano, V. (1998) **Teacher Support: Support for Teachers Working with Special Needs in Mainstream Education** (Organisering af støtte til lærere, der underviser elever med særlige behov i det almene skolesystem). Middelfart, Danmark.

European Agency for Development in Special Needs Education. Redaktør: Soriano, V. (2002) **Transition from School to Employment: Main problems, issues and options faced by students with special educational needs in 16 European countries** (Overgang fra skole til erhvervsliv: De væsentligste problemstillinger og muligheder for unge med særlige uddannelsesmæssige behov i 16 europæiske lande). Middelfart, Danmark.

European Agency for Development in Special Needs Education. Redaktør: Watkins, A. (2001) **Information and Communication Technology (ICT) in Special Needs**

Education (SNE) Informations- og kommunikationsteknologi (IKT) i specialundervisningen). Middelfart, Danmark.

KAPITEL 6: YDERLIGERE OPLYSNINGER

Alle medlemmer af agenturets repræsentantskab kan kontaktes via hjemmesiden Klik på "National Pages" på forsiden. Klik ind på det land, hvis medlem der ønskes information om. Klik herefter på "Representative Board Member" for det pågældende land.

Elektroniske versioner af kildematerialet kan downloades på forskellige sprog fra sektionen "Publications" på hjemmesiden www.european-agency.org

Trykt materiale fås gratis fra agenturets sekretariat ved henvendelse på secretariat@european-agency.org

Yderligere oplysninger om politikker og praksis i forbindelse med overgangen fra skole til erhvervsliv findes i agenturets database: www.european-agency.org/transit/index.html

På hjemmesiden findes et politikpapir om overgang fra skole til erhvervsliv.

Yderligere oplysninger om politikker og praksis i forbindelse med IKT i specialundervisningen findes i agenturets database: www.european-agency.org/ict_sen_db/index.html

Fra hjemmesiden kan downloades en erklæring om fremtidsperspektiver vedrørende IKT i specialundervisningen.

Yderligere oplysninger i forbindelse med praksis i den inkluderende undervisning findes på hjemmesiden www.european-agency.org

På hjemmesiden findes et politikpapir om praksis i klasseværelset.

Specialundervisning i Europa - politikker og nøgleprincipper er udarbejdet af beslutningstagere og til beslutningstagere i undervisningssektoren. Rapporten giver et klart overblik over virkningsfulde strategier i specialundervisningen i forbindelse med inkludering af elever med særlige undervisningsmæssige behov i det almene skolesystem.

Effekten af de beskrevne politikker er dokumenteret i form af resultater af det arbejde European Agency for Development in Special Needs Education hidtil har gennemført inden for nogle udvalgte tematiske områder: Foranstaltninger for elever med behov for specialundervisning, finansiering, støtte til lærere, tidlig indsats, IKT i specialundervisningen, overgangen fra skole til erhvervsliv og praksis i den inkluderende undervisning.

Rapporten indeholder anbefalinger af relevans for beslutningstagere i undervisningssektoren og vil som sådan være brugbar i forbindelse med den videre udvikling af inkluderende undervisning i Europa.

